

Kako je mleko postalo retka roba

Nestašica mleka u prodavnicima u Srbiji izazvala je pravu polemiku u javnosti ko je kriv. Vladini funkcioneri optužuju investicioni fond Salford koji je vlasnik većine mlekara u Srbiji, taj Fond Vladu, dok su farmeri koji proizvode mleko u sve težoj situaciji, a građani ne mogu da kupe mleko. Primer nestašice mleka na najbolji način pokazuje kako funkcionise srpsko društvo. Problemima se vlasti ne bave na vreme, niko ne pokušava da predvidi trendove u privredi i društvu i na kraju, svi se bave rešavanjem posledica umesto otklanjanjem uzroka. U slučaju nestašice mleka, Vladini funkcioneri trebalo je samo da čitaju novine, slušaju upozorenja stručnjaka i da na vreme preduzmu mere. Da se to desilo, danas ne bi smo imali nestašicu mleka u Srbiji, kao i dugotrajni poremećaj u snabdevanju.

Farmeri su se mesecima žalili na nemar države prema njima. Tako je sredinom jula farmer **Jugoslav Stajić** iz sela Stajićevo, koji ima 98 krava, u novinama izjavio da „**od 14.000 dinara po mužnom grlu, koje je trebalo da dobijemo u prva tri meseca, ove godine još nismo dobili ništa**”. „**Država nas pusti da se mučimo kao davljenici, a posle se seti kad je već kasno. Od januara nije isplaćen ni dinar za premije**”, rekao je Stajić. Njegov kolega iz drugog kraja Srbije, farmer **Vladimir Marković** iz Obrenovca izjavio je medijima da je „**odnos države prema mlekarcima sramotan**”. „**Sa ovakvim cenama, kašnjenjem sa isplatom subvencija i premija, jedino će profitirati oni koji kolju krave. Subvencije nismo dobili, a premije su sa tri dinara po litru mleku pale na dinar i po. Mleka će biti sve manje i za nas će biti kasno i kada poskupi**”, kaže Marković.

Nestašica mleka je samo trenutno vrhunac problema sa kojima se suočava poljoprivreda, jer Srbiji u budućnosti preči i nestašica mesa. Prema predviđanjima agrarnih stručnjaka, nestašica mleka „**nije samo trenutni problem već logična posledica višegodišnjih, ako ne i vešedecenijskih problema koji postoje u**

srpskoj poljoprivredi”. Stručnjaci već godinama upozoravaju da se u Srbiji zapostavlja stočarska proizvodnja koja sada učestvuje sa svega tridesetak procenata u strukturi ukupnog bruto društvenog proizvoda poljoprivrede Srbije. Tako malo učešće stočarske proizvodnje nije poznato ni u jednoj zemlji. Profesorka Poljoprivrednog fakulteta u Beogradu prof. dr **Natalija Bogdanov** ocenila je da je „**nestašica mleka strukturni i strateški problem sa dugoročnim posledicama**”. Profesorka Bogdanov je još u januaru 2009. godine upozorila da se „**u roku od godinu dana moraju osetiti posledice klanja jako velikog broja grla goveda zbog nemogućnosti proizvođača da servisiraju dugove u uslovima krize**”. „**Proizvođačima je postala nerentabilna proizvodnja mleka i posledica svega toga je ovakav bilans mleka**”, kazala je Bogdanov i dodala da je nemoguće da će do „**Nove godine proizvodnja biti stabilizovana**” i da se „**do stabilizacije proizvodnje može doći tek za dve do tri godine**”.

Primer nestašice mleka na najbolji način pokazuje kako funkcionise srpsko društvo. Problemima se vlasti ne bave na vreme, niko ne pokušava da predvidi trendove u privredi i društvu i na kraju, svi se bave rešavanjem posledica umesto otklanjanjem uzroka.

Država je za poslednjih šest godina subvencije za mleko smanjila sa četiri dinara (prema srednjem kursu Narodne banke Srbije jedan evro vredi oko 106 dinara) po litru koliko je plaćala u 2004. godini na 1,5 dinar u 2010. godini. Veoma često je menjana visina subvencija što je negativno uticalo na motivisanost proizvođača da proizvode mleko i izazvalo nesigurnost na tržištu. Visina subvencije za mleko koju plaća Srbija je simbolična u odnosu na zemlje u okruženju. Visina subvencija za mleko u Bosni i Hercegovini je od 11,4 do 5,2 dinara, u Hrvatskoj od 8 do 14 dinara.

Budžet za mlekarstvo u Srbiji je sa 3.1 milijarde dinara, koliko je iznosio 2004. godine, smanjen na jednu milijardu dinara koliko iznosi ove godine. Da su podsticaji važni, pokazuje i podatak da u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj nije zabeležena smanjena proizvodnja mleka.

U Srbiji se poslednjih dvadeset godina smanjuje stado krava za dva odsto prosečno godišnje, što znači da danas ima oko 35 hiljada krava muzara manje nego 1990. godine. Istovremeno je primećen trend smanjenja broja farmera. Kada je investicioni fond Salford kupio najveću srpsku mlekaru Imlek i mlekaru u Subotici imao je oko 40 hiljada farmera od kojih su kupovali mleko. Danas ih snabdeva oko 8 hiljada farmera. Ipak, smanjenje broja farmera ne mora nužno da bude negativno. Može da znači i da se farme u Srbiji ipak postupno ukрупnjuju. Prosečna farma na kojoj se proizvodi mleko u Evropskoj uniji poseduje od 30 - 100 krava, dok je prosečna veličina farme 18 hektara. Ono što razlikuje evropske farmere od srpskih je činjenica da iza njih stoji država i da ispunjavaju stroge veterinarske standarde proizvodnje mleka.

U Srbiji su poslednjih godina farmeri koji proizvode mleko počeli da ispunjavaju brojne standarde u proizvodnji mleka, što zbog novih srpskih propisa, što da bi mleko mogli da prodaju mlekarima koje traže EU standard da bi mleko mogle da izvoze na evropsko tržište. Mnogi mali farmeri te standarde nisu mogli da ispune i njihovo mleko najveće mlekare nisu više kupovale. Oni su nastavili da proizvode i prodaju mleko "na kantu" (tradicionalni način prodaje mleka iz kante bez valjane veterinarske kontrole) i procena je da se na ovaj način prodaje oko 40 odsto mleka u Srbiji. Farmeri koji su želeli da rade sa najvećim mlekarima uzimali su kredite ne bi li unapredili proizvodnju i ispunili stroge veterinarske i medicinske standarde. U međuvremenu je došla ekonomska kriza, rate za kredite su se povećale, porasle su cene energenata i stočne hrane, država neredovno isplaćuje subvencije i mnogi farmeri su upali u finansijske probleme. Vlada nažalost ne pokušava da im pomogne, što se donekle može razumeti s obzirom na veličinu budžeta za mlekarstvo, ali je potpuno nerazumljivo da im otežava poziciju neredovnom isplatom subvencija. Tako su srpski farmeri u uslovima ekonomske krize prepušteni sami sebi i mnogi od njih su svoje probleme sa bankama i poveriocima rešavali tako što su odustajali od proizvodnje i krave prodavali klanicama.

Posledica toga je smanjenje stočnog fonda i trajni poremećaj na tržištu. Kako se poljoprivrednici osećaju možda je najbolje opisao jedan od njih - **Radislav Čobanin**:

“Od države očekujem da mi omogući da radim, a sada su njihovi podsticaji nedovoljni. Razumem nezadovoljstvo proizvođača, jer su uzimali kredite kada je evro vredeo 80, a sada je preko 100 dinara. Naša država ne vodi dovoljno računa o farmerima”. Ovaj proizvođač je prognozirao da će nestašica potrajati i naredne godine jer krava nema, a da bi se stočni fond obnovio potrebno je tri godine. Rešenje je, po njegovom mišljenju, **“u uvozu junica”.**

Od izbijanja krize srpski uzgajivači stoke su zaklali između 80 – 100 hiljada grla, što je čak 13 odsto stada iz 2008. **Toma Vićentijević** iz sela Vodica kod Smederevske Palanke, čije su krave osvajale brojne medalje na izložbama, pre pet godina je imao 4 hiljade, a danas samo 2,5 hiljade krava. **Petar Vujackov** iz Novog Bečaja do prošle godine dnevno je predavao 250 litara mleka i gajio 20 krava, a sada ima samo šest muzara. Krave su masovno klane zbog niske otkupne cene i ukidanja subvencija koje je pre četiri godine dobijalo 64.000, a ove godine tek 12.000 proizvođača.

Od izbijanja krize srpski uzgajivači stoke su zaklali između 80 – 100 hiljada grla, što je čak 13 odsto stada iz 2008. Krave su masovno klane zbog niske otkupne cene i ukidanja subvencija koje je pre četiri godine dobijalo 64.000, a ove godine tek 12.000 proizvođača.

“Sigurno je da u maju nismo imali više krava nego danas, kada nema mleka. I tada su otkupne cene bile niske, ali su seljaci mogli da računaju da će razliku u ceni pokriti premijama po litru koje plaća država. Međutim, kada su premije sa 4,5 pale na 1,5 dinara po litru, a cene energenata i stočne hrane porasle, seljaci su izgubili interes da mleko predaju mlekarima, zbog čega je ono počelo da završava u sivim tokovima, odnosno siru i kajmaku koji ide na pijace. A da je premija bila pet dinara, mleka bi bilo dovoljno”, uveren je stručnjak Privredne komore Srbije **Milan Prostran**. Potpredsednik Privredne komore Srbije i bivši ministar poljoprivrede **Stojan Jevtić** veruje da bi problem nestašice mleka bio

rešen u roku od mesec dana da je Ministarstvo poljoprivrede svim proizvođačima sirovog mleka iz budžetske rezerve obezbedilo nivo premije do četiri dinara. Jevtić kaže da su i **“Vlada i mlekari skoro istovremeno napravili greške”**. **“Prvo su mlekare prestale da kupuju mleko od proizvođača koji imaju manje od pet krava, a neke su odlučile da ne kupuju ni mleko od onih čija je destinacija dalja od 50 kilometara od područnih mlekara”**, kaže Jevtić i dodaje **“potom je i resorno ministarstvo prestalo da premira proizvodnju na farmama koje imaju manje od pet krava, pa su seljaci počeli da prodaju krave i junice”**.

Potpredsednik Privredne komore Srbije i bivši ministar poljoprivrede Stojan Jevtić veruje da bi problem nestašice mleka bio rešen u roku od mesec dana da je Ministarstvo poljoprivrede svim proizvođačima sirovog mleka iz budžetske rezerve obezbedilo nivo premije do četiri dinara.

Kao odgovor na nestašicu mleka, Vlada je najavila interventan uvoz mleka i usvojila Uredbu po kojoj će **“prerađivači mleka imati obavezu da petinu otkupljenog mleka prerade u kratkotrajno mleko”**. Obe vladine mere su naišle na kritiku. Kada je reč o najavljenom uvozu mleka, Milan Prostran smatra da bi to samo pogoršalo situaciju. **„Umesto uvoza, država treba da ispoštuje dogovor koji je letos postignut između premijera i ministra poljoprivrede, po kome će sredstva od rebalansa budžeta biti usmerena u mlekarsku proizvodnju u vidu povećanja subvencija i premija, koja će biti isplaćivana svim primarnim proizvođačima mleka“**, kaže Prostran.

Ako je suditi po najavama proizvođača, posle Vladine uredbe mleka će biti, ali je pitanje da li će biti jogurta i mlečnih prerađevina. Ministarstvo poljoprivrede se ne obazire na te primedbe i veruje da će uredba rešiti problem nestašice. **“Pustimo da vidimo šta će da se desi na tržištu, da vidimo kakve će rezultate uredba dati, to što neko kaže ne vidim kakve ima reperkusije na ono što je već urađeno. Pustimo da vidimo kako će biti za običnog građanina, pa ćemo onda pričati da li je dobro, da li je trebalo ili nije trebalo“**, smatra pomoćnik ministra poljoprivrede Miloš Milovanović.

Ekonomisti smatraju da Vladina uredba ne može da reši ovaj problem na duži rok. Ističu da država ne treba svojim odlukama da tera privatne kompanije koje su vlasnici mlekara da menjaju strukturu svoje proizvodnje. I proizvođači mleka su nezadovoljni uredbom. **“Mleka nema zato što niko neće da ga plati, što dokazuje da samo u Srbiji ova životna namirnica nije bitna”**, kaže predstavnica Konzorcijuma proizvođača sirovog mleka Sanja Bugarski. **“Svaki put kada su se proizvođači mleka obraćali ministarstvu da bi zaštitili proizvodnju, dobijali su odgovor da ne postoje mehanizmi za to zbog toga što je prerađivač privatna kompanija”**, kaže ona i dodaje da **“Srbiji neće pomoći nikakve uredbe, pogotovo tog tipa, jer proizvodnja nije na onom nivou zahvaljujući tome što je primarni proizvođač uništen”**. **“Da li će se i dalje prepucavati ministarstvo sa mlekárom ili će na ravne časti podeliti svoju sramotu, to neka se oni sami dogovore. Sve ove dane o nestašici mleka pričaju svi oni koji se ne bave proizvodnjom mleka“**, navodi Sanja Bugarski.

Ministar poljoprivrede Saša Dragin objavio je će u okviru rebalansa budžeta 1,27 milijardi dinara biti usmereno na proizvođače mleka i da se **“može očekivati da u narednih mesec-dva dođe do normalizovanja stanja na tržištu mleka”**. Koliko će takva situacija potrajati, međutim, veliko je pitanje. Jer ostaće problemi nastali osipanjem stočnog fonda, za šta ministar Dragin krivicu u potpunosti prevaljuje na investicioni fond „Salford“ koji, kako kaže, **“mleko u okolnim zemljama otkupljuje po višoj ceni nego u Srbiji”**. Trenutno se sirovo mleko u EU otkupljuje za 0,34 evra po litru, u Hrvatskoj za 0,43 evra, a u Srbiji za 0,23 evra po litru. Problemi srpskog mlekarsva su i bez toga veliki. Od godišnje proizvodnje mlekare u EU otkupe 93 odsto, a srpske jedva polovinu. Prinos po mušnom grlu u Srbiji je 18 odsto niži od svetskog i 50 odsto niži od evropskog. Po hektaru obradive zemlje imamo samo 0,34 grla stoke, a u EU 2,2 grla. Stočarstvo u stvaranju BDP srpske poljoprivrede učestvuje sa 30,5 odsto, a u razvijenom svetu taj procenat je 60 odsto. Broj mlečnih krava je sa 938 hiljada koliko smo imali 1989. godine pao na 468 hiljada u 2010. godini.

Neshvatljivo je da država koja je tokom prošle godine obezbeđivala pakete za podršku privredi, trgovinskim lancima i bankama, nije na vreme pokušala da pomogne farmerima odnosno poljoprivredi.

Pored toga, vlasnici mlekara treba da postanu partneri države jer imaju isti cilj. I državi, i vlasnicima mlekara potrebni su farmeri koji proizvode mleko po standardima EU. Dakle, umesto da država i vlasnici mlekara koordiniraju svoje napore, oni se svađaju ko je kriv za nestašicu mleka.

Vlasnici mlekara treba da postanu partneri države jer imaju isti cilj. I državi, i vlasnicima mlekara potrebni su farmeri koji proizvode mleko po standardima EU. Dakle, umesto da država i vlasnici mlekara koordiniraju svoje napore, oni se svađaju ko je kriv za nestašicu mleka.

Stručnjak Privredne komore Srbije za poljoprivredu **Milan Prostran** optužuje Vladu da je “**svojom lošom politikom dovela poljoprivredne proizvođače do prosjačkog štapa**”. Tako se vraćamo na početak ove priče. Interventni uvoz mleka će na kratko napuniti farove srpskih prodavnica, ali neće rešiti problem sa proizvodnjom mleka u Srbiji. A rešenje je povećanje budžeta za poljoprivredu, samim tim i za mlekarstvo, i povećanje subvencija proizvođačima mleka. Niko ne očekuje da Srbija može da isplaćuje subvencije poljoprivredi kakve se uplaćuju u Evropskoj uniji, ali te subvencije moraju da budu bar na nivou onih koje se plaćaju u regionu.

Ukoliko se odnos države prema poljoprivredi hitno ne promeni i dalje ćemo se pitati kako Srbija koja prema procenama stručnjaka EU može da hrani oko 80 miliona ljudi jedva prehranjuje sopstveno stanovništvo.